

1. Conclusie en aanbevelingen

De referentieniveaus Taal en Rekenen in relatie tot handelingsbekwaamheden in cluster 3 en 4

1.1. Conclusie

1.2. Aanbevelingen

1.1. Conclusie

Het deelproject D1 van LEOZ heeft als onderzoeksdomein: *'Referentiekaders Taal en Rekenen in relatie tot handelingsbekwaamheden in cluster 3 en 4'*.

Aan de hand van theoretisch- en praktijkgericht onderzoek zijn in de vorige hoofdstukken bevindingen van dit thema uitgewerkt. Als afsluiting van dit onderzoek worden er algemene conclusies en aanbevelingen geformuleerd. Deze zijn, in de context van dit onderzoek, zowel gericht op aankomende leraren (op PABO's) als op professionals die werken met cluster 3 en 4 leerlingen, in de reguliere- en/of speciale onderwijssetting. Als bijlage wordt er een handreiking toegevoegd aan deze rapportage, als richtinggevend om met dit thema in de eigen praktijk te gaan werken, vanuit een integrale aanpak.

In de theoretische oriëntatie zijn de referentiekaders voor taal en rekenen in relatie tot cluster 3 en 4 leerlingen en de bevordering van handelingsbekwaamheden van leraren, gedefinieerd en in onderlinge afhankelijkheid en samenhang uitgewerkt. De belangrijkste theoretische oriëntaties hierbij zijn: van kerndoel tot leerlijn (Stap, 2011), handelingsgericht werken (Pameijer & Beukering, 2006), opbrengstgericht werken (Willems & Verbeek, 2011), werken met ontwikkelingsperspectieven en leerrendementsverwachtingen (Bierens, 2011), werken met referentieniveaus (Ekens & Jager, 2009), kerndoelen speciaal onderwijs (CED, 2011), kennisbasis rekenen/wiskunde (Ekens & Jager, 2009). Vanuit deze oriëntatie is de belangrijkste conclusie, dat er voldoende inhoudelijke kaders, leerlijnen/-doelen en referenties aangereikt worden, om beredeneerd onderwijsarrangementen voor taal en rekenen voor alle leerlingen én ook voor cluster 3 en 4 leerlingen uit te werken. Het adequaat toepassen van deze inhouden, vraagt veel van de handelingsbekwaamheden van leraren op gebieden als: handelingsgericht werken, werken met leerlijnen, referentieniveaus, leerrendementen, opbrengstgericht werken en het werken met ontwikkelingsperspectieven. De invoering van het werken met referentieniveaus voor taal en rekenen voor cluster 3 en 4 leerlingen vraagt daarbij om een geïntegreerde aanpak van enerzijds inhoudelijke toerusting en anderzijds het bevorderen en professionaliseren in handelingsbekwaamheden. Deze beiden facetten 'kennis & kunde' zijn onlosmakelijk verbonden om cognitief optimale ontwikkelkansen te creëren voor iedere leerlingen. Er lijken voldoende theorieën en instrumenten voor handen. De uitdaging ligt in het implementeren vanuit de integrale aanpak.

In het praktijkonderzoek op de PABO's gaven studenten aan, dat ze kennis hebben gemaakt met handelingsgericht werken. De belangrijkste aandacht in hun opleiding gaat vooral uit naar de ontwikkeling van competenties ten behoeve van de startbekwaamheidskwalificatie. Ze zijn zich minder bewust van kerndoelen, leerlijnen, referentieniveaus en het aansluiten bij het onderwijsaanbod bij het ontwikkelingsperspectief, leerpotentieel en -rendement van leerlingen.

In 2012 start passend onderwijs als onderwijsinnovatie. Binnen dit onderzoek is het referentiekader van passend onderwijs (Ludeke, 2012) gerelateerd aan de referentiekaders van Taal en Rekenen en de relatie tot handelingsbekwaamheden in cluster 3 en 4. Wanneer

scholen en -teams kiezen voor een integrale aanpak, zoals hierboven aanbevolen, komt dit in sterke mate in ontwikkeling tegemoet aan meerdere pijlers en doelen van passend onderwijs, zoals: de omslag van curatief naar preventief handelen, van indiceren naar arrangeren, beredeneerd aanbod en vaststellen van onderwijs- en ondersteuningsbehoeften van leerlingen, expertiseontwikkeling van leraren en het bevorderen van handelingsbekwaamheden van leraren.

Uit het praktijkonderzoek binnen Pabo's blijkt er met name een oriëntatie van studenten op leerlijnen, zoals ze deze tegenkomen in taal- en rekenmethoden in de praktijk. De landelijk vastgestelde en wettelijke kerndoelen, leerlijnen en referentiekaders zijn weinig bekend bij de studenten. Ook de landelijke onderwijsontwikkelingen en –vernieuwingen rondom passend onderwijs leven niet sterk binnen de vakgebieden taal en rekenen van de Pabo's, evenmin als het anticiperen hierin op het aanbod.

Ter bevordering van de handelingsbekwaamheden in het werken met referentieniveaus voor Taal en Rekenen is er een theoretische oriëntatie op het competentieprofiel 'Inclusief Bekwaam' uitgevoerd. Dit competentieprofiel 'Inclusief Bekwaam' biedt een instrument aan voor meergelaagdheid in professionele ontwikkeling. Het komt tegemoet aan de ontwikkeling van basisvaardigheden van leraren (interpersoonlijk-, pedagogisch-, didactisch- als organisatorisch handelen), als aan het toepassen van deze vaardigheden in diverse beroepscontexten (leerling, leraar, team samenwerking en leren van professionals). Tevens geeft 'Inclusief

Bekwaam' indicatoren voor funderende professionele ontwikkeling in: beroepshouding, normatieve professionaliteit en waardenontwikkeling rondom de betekenis en waarde van de groei en ontwikkeling van leerlingen, in de schoolleeftijd, maar ook met het vooruitzicht op toekomstig burgerschap en participatie in de samenleving. Deze dimensies in professionele ontwikkeling worden aanbevolen, omdat professionals zich daarmee in hun dagelijkse denken en handelen zowel richten op het 'wat, hoe & waarom' van hun professie.

In het praktijkonderzoek op Pabo's is de oriëntatie van studenten met name gefocust op de ontwikkeling van startbekwaamheidscompetenties. Het betreft hierin met name reflectie op basisvaardigheden in de beroepscontexten, leerling, groep, school. De dimensies van waarden- en normatieve professionaliteit lijken niet zo zeer aandacht te krijgen. De kennis van cluster 3 en 4 leerlingen en specifieke onderwijs- en ondersteuningsbehoeften van deze doelgroep is minder bekend bij Pabo studenten. Het ontwerpen van onderwijsarrangementen op maat voor groepen en individuele leerlingen vanuit leerlijnen en referentieniveaus is nog onderbelicht op de Pabo's. Studenten komen dit wel tegen in de schoolpraktijken.

In hoeverre zijn de referentiekaders voor taal en rekenen nu toepasbaar voor leerlingen in cluster 3 en 4? Uit de theoretische oriëntatie blijkt, dat er voldoende aangereikt wordt, ook in leerlijnen en referentieniveaus voor SO leerlingen in cluster 3 en 4, om hier als professionals direct mee aan de slag te gaan. De landelijk vastgestelde kerndoelen en referentieniveaus geven richting om schooloverstijgend te kunnen vaststellen welke mogelijkheden er zijn met betrekking tot ontwikkelingsperspectieven, uitstroomverwachtingen en leerrendement op korte- en lange termijn voor taal en rekenen. Dit kan zowel binnen de reguliere- als de speciale setting gehanteerd worden en geeft richting voor het inhoudelijke onderwijsarrangement van cluster 3 en 4 leerlingen.

Om handelingsgericht te kunnen werken, geven deze kaders weinig handvaten voor cluster 3 en 4 leerlingen. Wat betekent een cluster 3 of 4 indicatie voor de onderwijs- en ondersteunings-behoeften voor deze leerlingen? Om optimaal cognitieve ontwikkelingskansen te bieden, is afstemmen op de diversiteit in behoeften van leerlingen en

in dit kader, van leerlingen met een cluster 3 of 4 indicatie belangrijk. Denk hierbij aan tegemoet komen in afstemmen op diversiteit in: cognitieve capaciteit (denkniveau, leerstijlen, leerstrategieën) faciliterende middelen bij zintuiglijke beperkingen (auditief, visueel, motorisch) en op taakgedrag (leertaakgedrag, motivatie en werkhouding). Het hieraan op een natuurlijke wijze tegemoet komen vraagt om nader vervolgonderzoek en verfijnde handreikingen, die binnen dit onderzoek wel als noodzaak geconstateerd worden, maar niet onderzocht zijn.

In het praktijkonderzoek op de Pabo's leren studenten werken met groepsplannen en in mindere mate met handelingsplannen. De studenten leggen daarbij sterker de nadruk op pedagogische afstemming en leertekorten en minder op het preventief handelen, onderwijsarrangementen op maat en het expliciet beschrijven van onderwijs- en ondersteuningsbehoeften van leerlingen. Met deze oriëntaties maken studenten met name kennis op de stagescholen.

Vanuit dit kleinschalige onderzoek kunnen we concluderen, dat er voor de huidige professionals in cluster 3 en 4 voldoende instrumenten aanwezig zijn om te starten met het werken met referentieniveaus voor Taal en Rekenen voor deze doelgroep. Daarbij is de aanbeveling om dit integraal aan te pakken, met het simultaan bevorderen van de professionele ontwikkeling in zowel kennis als handelingsbekwaamheden.

Voor aankomende leraren, nu als pilot onderzocht binnen Pabo's, blijkt dat de nieuwe onderwijsontwikkelingspijlers nog niet sterk verankerd zijn in het aanbod en curriculum van de opleiding. De belangrijkste shift in onderwijsparadigma binnen passend onderwijs, namelijk 'van curriculumgericht onderwijsaanbod naar kind georiënteerd onderwijsaanbod' vraagt om een heroriëntatie op het opleidingsontwerp en aanbod.

Dit onderzoek is kleinschalig en op een specifiek onderwijsdomein uitgevoerd. Op basis daarvan zijn er onderstaand specifieke en generieke aanbevelingen geformuleerd. Deze zijn niet volledig of vaststaand. Het onderwijsveld is voortdurend in beweging en daarmee ook de onderwijsontwikkelingen.

Om scholen te ondersteunen bij het invoeren van het werken met referentieniveaus Taal en Rekenen voor cluster 3 en 4 leerlingen vindt u op de site een handreiking, vanuit een integrale benadering tussen 'praktijk- en professionele ontwikkeling'.

De rapportage van dit onderzoek en ondersteunende documenten hierbij kunt U terugvinden op de website van het LEOZ project, onder het deelproject D1. Available from: (<http://www.leoz.nl/Projecten/Schoolprofielencluster3en4.aspx>). De conclusies en aanbevelingen zijn voorlopig van aard en vragen om nader onderzoek.

1.2. Aanbevelingen

1. Integrale aanpak

Het is aan te bevelen om te werken met 'een integrale aanpak' bij het invoeren van het werken met referentieniveaus voor Taal en Rekenen in cluster 3 en 4 en het bevorderen van handelingsbekwaamheden. Kennis van leerlijnen, methodieken om procesbegeleiding en handelingsbekwaamheden te bevorderen, zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden in dit thema. Hierom wordt aanbevolen om te kiezen voor een integrale aanpak, waarin dit naast elkaar in ontwikkeling gebracht wordt bij het implementatieproces. In het deel 'Handreiking' vindt u hulpmiddelen om een integrale aanpak te bevorderen.

2. Regulier- en/of speciaal onderwijs

Het implementeren van het werken met referentieniveaus voor Taal en Rekenen vanuit de aangereikte hulpmiddelen in de 'Handreiking', kan zowel uitgevoerd worden voor cluster 3 en 4 leerlingen die opgevangen worden in de reguliere onderwijssetting als in de speciale onderwijssetting. Daarmee geven de instrumenten voldoende mogelijkheden om deze doelgroep flexibel op te vangen en zijn ze niet zozeer contextafhankelijk. Cluster 3 en 4 professionals kunnen in overleg met de nieuwe samenwerkingsverbanden, medebepalen wat het gekozen onderwijsondersteuningsprofiel is van de regio, besturen of individuele scholen. Afhankelijk van de profielkeuze van een school: netwerkschool, smalle zorgschool, brede zorgschool of inclusieve school, zullen onderwijsarrangementen voor cluster 3 en 4 leerlingen opgesteld worden in de speciale- of reguliere onderwijsvoorziening. Hierover afstemmen met collega-scholen, bepaalt de positionering en rolneming van specialisten uit de cluster 3 en 4.

3. Kennis-, praktijk- en professionele basis startbekwaamheden Pabo's

Vanuit het praktijkonderzoek kan een herijking van doelen voor startbekwaamheden van PABO studenten in relatie tot het werken met referentieniveaus Taal en Rekenen voor cluster 3 en 4 leerlingen, mogelijk de huidige referentiekaders voor 'uitstroomcriteria PABO' bijstellen. Mogelijke onderwerpen voor herijking vanuit dit onderzoek die aan te bevelen zijn:

- studenten kind georiënteerd onderwijs leren arrangeren;
- op het gebied van Taal en Rekenen leren en hanteren van: kerndoelen, leerlijnen, ontwikkelingsperspectieven, referentieniveaus, opbrengstgericht werken en leerrendementsverwachtingen;
- meergelaagdheid in professionele ontwikkeling bevorderen: kennis, gedrag, vaardigheden, waarden- en normatieve oriëntaties,
- het leren onderscheiden van specifieke onderwijs- en ondersteuningsbehoeften van Cluster 3 en 4 leerlingen (of leerlingen met een cluster indicatie in het algemeen) en dit in onderwijsaanbod kunnen arrangeren. En daarbij handelings-, oplossings-, ontwikkelings-, opbrengstgericht en preventief werken;
- het opleidingsconcept van Pabo's actualiseren naar de actuele referentiekaders van passend onderwijs en eigentijdse onderwijsinnovaties vertalen in onderwijsaanbod en outcome-criteria van afstuderende studenten;
- samenwerken aan casuïstiek, waarbij het ontwikkelingsprofiel van een leerling en de leerlijn geconcretiseerd wordt, en studenten leren stilstaan bij de inhoud vanuit de doelen van de leerlijnen taal en rekenen en van daaruit onderwijsarrangementen schrijven op groep- en individueel niveau;
- het leren werken met kwaliteitsanalyses en resultaatsbesprekingen organiseren, waarbij leerrendementsverwachtingen getoetst worden op behaalde resultaten. Op basis daarvan worden doelen, inhouden en handelingsbekwaamheden bevorderd.

Ontwikkelingsperspectieven op basis van leerling potentieel voor Rekenen en Taal, begin- en eindniveau op de leerlijnen worden op korte en lange termijn gevolgd in een LOVS (leerling ontwikkeling volgend systeem) om zicht te krijgen wat een leerling nodig heeft aan onderwijs- en ondersteuningsbehoeften.

4. Vervolgonderzoek

In dit onderzoek zijn antwoorden op de vraag gevonden welke instrumenten gebruikt kunnen worden voor het werken met referentieniveaus voor Taal en Rekenen bij cluster 3 en 4 leerlingen en de wijze waarop Pabo's hier al wel of niet op anticiperen en wat hier kansen

voor ontwikkeling in zijn. Er zijn ook diverse onderwerpen die vragen om vervolgonderzoek binnen dit onderzoeksdomein. Mogelijk vervolg voor onderzoek kan zijn:

- Wat betekent een cluster 3 of 4 indicatie voor specifieke onderwijs- en ondersteuningsbehoeften van leerlingen, b.v. op het gebied van: leerstijlen/-strategieën, faciliterende-/ondersteunende middelen bij zintuiglijke beperkingen, taakgedrag en werkhouding?
- Vervolg van praktijkonderzoek in andere opleidingscontexten, zoals Lerarenopleiding(en).